

“ZAMONAVIY FARMATSIYANING DOLZARB MUAMMOLARI VA YECHIMLARI”

**MAVZUSIGA BAG'ISHLANGAN
RESPUBLIKA ILMIY–AMALIY
ANJUMAN TO'PLAMI**

2025–YIL, 16–17–MAY

BUXORO – 2025

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

OSIYO XALQARO UNIVERSITETI

**“ZAMONAVIIY
FARMATSIYANING
DOLZARB MUAMMOLARI
VA YECHIMLARI”**

**MAVZUSIGA BAG‘ISHLANGAN
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIIY
ANJUMAN TO‘PLAMI**

2025-YIL, 16–17-MAY

BUXORO – 2025

Masalan, qaldirg'och gullar (Echinacea), qizil dornalik (Hippophae rhamnoides), yog'ochli chinor (Cinnamomum verum) va sherpindor (Saponaria officinalis) kabi o'simliklar juda ko'p kasalliklarni davolashda qo'llaniladi. O'zbek xalq tabobatida ming yillar davomida o'simliklar asosida turli dori vositalari tayyorlanib kelinmoqda. Shifobahsh o'simliklar qatoriga kalkulyatsiya o'simliklari, lavanda, kashmir qandali va siydikchi gullar kiradi. Bu o'simliklar yengil antimikrobik, antiseptik, yallig'lanishga qarshi va boshqalar kabi xususiyatlarga ega. Hozirgi kunda, o'simliklardan tayyorlanadigan dori vositalari nafaqat xalq tabobatida, balki zamonaviy farmatsevtika sanoatida ham keng qo'llaniladi. Masalan, echinacea, aloe vera, ginseng kabi o'simliklardan tayyorlangan preparatlar immunitetni oshirish, tanadagi yallig'lanishlarni bartaraf etish, yurak-qon tomir kasalliklarini oldini olishda muhim rol o'ynaydi. O'simliklar faqat tabiiy resurs sifatida emas, balki biologik xilma-xillikni saqlash uchun ham muhimdir. O'zbekiston hukumati tomonidan qator tadbirlar amalga oshirilmoqda, masalan, o'simliklarni madaniylashtirish va ularni ekologik jihatdan himoya qilish. 2019 yilning aprelida qabul qilingan farmatsevtika va tabiatni muhofaza qilishga oid prezident qaroriga asosan, yovvoyi o'simliklarni himoya qilish va ularni qayta ishlash bo'yicha tizimli ishlar boshlandi.

Xulosa qilib aytganda O'zbekistonning o'simlik dunyosi boy va xilma-xil bo'lib, ular faqat tabiiy resurs sifatida emas, balki xalq va ilmiy tabobatda ham muhim ahamiyatga ega. Bunday o'simliklarni sanoat miqyosida qayta ishlash va ular asosida innovatsion mahsulotlar yaratish istiqbollari katta. O'simliklarning shifobahsh xususiyatlari va ularni ekologik jihatdan saqlashni yanada kuchaytirish uchun davlat tomonidan qo'shimcha chora-tadbirlar ko'rish zarur. O'simliklar asosida yangi dori vositalari yaratish — bu sohada ilmiy izlanishlarni davom ettirish va yangi tibbiy mahsulotlar ishlab chiqarish bo'yicha yanada ko'proq e'tibor qaratish kerak. Ekologik muhofazani kuchaytirish — o'simliklarni saqlash va ulardan foydalangan holda ekologik barqaror rivojlanishga erishish uchun hukumat tomonidan ko'proq investitsiyalar va tadbirlar talab etiladi. O'simliklarni ko'paytirish va madaniylashtirish — ushbu o'simliklarni sanoat miqyosida etishtirish uchun ilmiy-tadqiqot markazlari va qishloq xo'jaligiga oid yangiliklarni joriy etish zarur. Shunday qilib, O'zbekistonning o'simlik dunyosi nafaqat tabiiy, balki tibbiy resurs sifatida ham katta ahamiyatga ega. Uni to'g'ri boshqarish, qayta ishlash va ilmiy jihatdan yanada chuqurroq o'rganish bizga yanada rivojlangan va sog'lom jamiyat qurish imkoniyatlarini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati.

- 1.Mamatov, S. (2017). O'zbekistonning dorivor o'simliklari va ularning tibbiy ahamiyati. Tashkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi nashriyoti.
- 2.Karimov, A., & Tursunov, B. (2020). Tabiat va inson: O'zbek xalq tabobatida dorivor o'simliklar. Tashkent: O'zbekiston tibbiyot nashriyoti.
- 3.Sharipov, R. (2018). O'zbekiston florasini biologik xilma-xillik va ekologik muhofaza. Tashkent: O'zbekiston davlat universiteti.

ДОРИВОР ЎСИМЛИКЛАРНИ ЙИВИБ-ТЕРИБ ОЛИШ ВА УЛАРДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ

Гафарова С.М.

Бухоро давлат университети, Бухоро, Ўзбекистон.

E-mail:saida.gafarova@bk.ru

Аннотация: Мақолада мамлакатимизда тарқалган доривор ўсимликларнинг инсон организмга кўрсатадиган фойдали таъсири, фармацевтика sanoatida улардан самарали фойдаланиш тўғрисидаги маълумотлар келтирилган.

Калит сўзлар: алкалоидлар, доривор ўсимликлар, шифобахш гиёҳлар, дори-дармонлар, ўрмон хўжалиги

Маълумки, мамлакатимизда доривор хусусиятига эга бўлган 230 хилдаги шифобахш ўсимликлардан фармацевтика саноати учун хом ашё тайёрланмоқда. Бугунги кунда медицинада қўлланилаётган дори-дармонларнинг 38 фоизи доривор ўсимликлар хом ашёсидан олингандир. Шунини айтиш керакки, саноат қўламида кимёвий синтез орқали олинаётган турли хилдаги алкалоидларнинг таннархи доривор ўсимликлар хом ашёсидан олинаётган алкалоидларга нисбатан анча қимматга тушмоқда. Бунда фақат таннарх ҳақида айтилди, холос. Инсон организмига кўрсатадиган самаралари таъсири ва асоратсизлиги эса ҳаммага аён гап. Кўриниб турибдиги, кимёвий синтездан кўра табиий хом ашёдан препаратлар тайёрлаш мақсадга мувофиқ келади. Демак, доривор ўсимликлар хом ашё базасини кенгайтириш – ҳеч кечиктириб бўлмайдиган вазифалар жумласига киради.

Ҳозир шифобахш ўсимликлардан тайёрланган дори-дармонлардан кенг миқёсда амалда фойдаланиб келинмоқда. Бугунги кунда руҳий касалликларни даволашда доривор ўсимликларнинг 18 хилидан, рақни даволашда -7 хилидан, қандли диабетда - 21 хилидан, атеросклерозда 25 - хилидан, ошқозон касалликларида - 10 хилидан, қон босими касалликларида - 22 хилидан кенг фойдаланилмоқда. Бундан ташқари кашандалик ва алкоголизмнинг олдини олиш, қондаги холестерин моддасини мувофиқлаштириб туриш ва бошқа кўпгина касалликларни енгиб ўтишда ҳам шифобахш гиёҳлардан тайёрланган дори-дармонлар ёрдамга келмоқда. Республикаимизда доривор ўсимликлардан фармацевтика саноатида фойдаланишга катта эътибор берилмоқда. Шу мақсадда айрим вилоятларда республика ўрмон хўжалиги қарамоғидаги доривор ўсимликлар етиштирувчи махсус хўжаликлар ташкил этилган.

Республикаимизда далаларида доривор ўсимликлар кўплаб турлари тарқалган. Лекин улардан фойдаланиш суст бўлмоқда. Бунга сабаб шифобахш гиёҳларни ўрганиш ва улардан дори-дармонлар тайёрлаш билан ҳамон жиддий шуғулланилмапти. Ўзбекистон ФА Ботаника илмий ишлаб чиқариш маркази, Ф.Н.Русанов номидаги Ботаника боғи ва бошқа муассасаларда тадқиқот ишлари олиб борилмоқда. Вилоят дорихоналар бирлашмаси ходимлари кучи билан ҳар йили 12-15 тонна атрофида наъматак, шунингдек сув қалампири, маккажўхори попуғи, зубтурум, итузум йиғиб олинмоқда.

Республикаимиз табиий бойликларга бой бўлиб, доривор ўсимликлар ана шу бойликнинг бир қисмини ташкил этади, холос. Айрим шифобахш гиёҳ ва ўсимликларнинг захираси катта, бироқ, бу ҳад-ҳисобсиз дегани эмас. Улардан режасиз фойдаланавергандан сўнг ҳар қандай запас ҳам бир куни тугаб қолиши турган гап. Шунга кўра, табиий шароитда ўсадиган доривор ўсимликларни асраш, улардан оқилона фойдаланиш ва кўпайтира бориш энг муҳим вазифалардан бирига киради.

Шунини айтиш керакки, инсоннинг хўжалик фаолияти муносабати билан табиий шароитда ўсадиган ўсимликлар майдони тобора камайиб кетмоқда. Бунга асосан янги ерларни ўзлаштириш асосий сабаб бўлмоқда. Ҳозирги кунда кенг ёйилган ширкатчилар ва айрим кишиларнинг доривор ўсимликларни тайёрлашга нотўғри муносабатда бўлиши ҳам табиий шароитда ўсадиган доривор ўсимликларнинг қуриб қолиши ва камайиб кетишига олиб келмоқда.

Дорихона тармоқлари ва фармацевтика саноатининг айрим доривор ўсимликларга бўлган талабни қондириш мақсадида шифобахш гиёҳ ва ўсимликларни ўстиришга ихтисослаштирилган бўлимлар ташкил этилмоқда. Негаки, табиий шароитга ўсадиган доривор ўсимликларни тайёрлаш иқтисодий жиҳатдан фойда келтирмайдиган бўлса, ундай ҳолларда бундай ўсимликларни маданилаштириш зарурияти туғулади. Албатта, ёввойи ҳолда ўсадиган доривор ўсимликларни маданийлаштирганда унинг агротехикасига алоҳида эътибор бериш, табиий шароитдаги иқлим ва бошқа ҳолатларни сақлаб қолиш лозим. Шундагина бу ўсимлик ўзининг дориворлик хусусиятини йўқотади. Доривор ўсимликларни йиғиб-териш олишда уларнинг табиий ресусларига зиён етказмаслик муҳим аҳамият касб этади. Негаки, доривор ўсимликлар бир ёки бир неча йил ичида батамом йиғиштириб олиниб, шу майдонларда улар қайтиб кўкармаслиги мумкин. Бу айниқса, туганак ва илдиз қисмидан фойдаланиладиган ўсимликларга таълуқли.

Ўзбекистон тоғларида ана шундай ўсимликлардан сунбул, олтин илдиш, анзур пиёзи, равоч кўп миқдорда қовланиб олиниб, уларнинг табиий запасларига катта зиён етказилган. Ўрмон хўжаликчилари ҳозир бу ўсимликларни кўпайтириш билан ҳам шуғулланишмоқда.

Шифобахш гиёҳ ва ўсимликларни йиғиб-териб олишда майдон ва участкаларда навбатма-навбат фойдаланилган маъқул. Шундай қилинганда доривор ўсимликларни йиғиштириб олиш мақсадга мувофиқ бўлади. Бунинг учун ўрмон хўжаликлари ва майдонларидаги доривор ўсимликлар ўсадиган ботаник-географик жойларни ўрганиб чиқиб, улардан фойдаланишни йилма-йил ва тенг тақсимлаб чиқишлари керак бўлади. Бир ёки икки йиллик сурункада, доривор ўсимликлар териб олинishi карталари тузилса ҳамда бунга риоя қилинса, ўсимликларнинг табиий ва мўл ривожланиши таъминланган бўлади. Бу борада Китоб ўрмон хўжалигида яхши ишлар қилиняпти. Бу ерда далабой, кийик ўти ва қизилмия чой ўтини йиғиштириб олиш, сақлаш ва кўпайтириш бўйича аниқ тадбирлар ишлаб чиқилган. Натижада бу ўсимликларнинг табиий заҳиралари асло камаймасдан, балки кўпайиб бормоқда. Шаҳрисабз туман дорихонаси ходимлари доривор ўсимликларни йиғиб-териб олишни уюштириш борасида яхши тажриба тўплашган. Дорихона ходимлари қишлоқ жойларидаги бир неча мактаб ва тоғ этақларида жойлашган оромгоҳлар билан доимий алоқа ўрнатилган. Улар мактаб ва оромгоҳларга боришиб, доривор гиёҳлар ва улардан фойдаланиш ҳақида суҳбат ва учрашувлар ўтказишади. Ўқувчиларга йиғиб олинishi лозим бўлган ўсимлик меваси ва шифобахш гиёҳларнинг намуналарини кўрсатишади, гул ва барглари ташкил этилган махсус гербарийни намойиш этишади.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Вульф Е.В., Малеева О.Ф. Мировые ресурсы полезных растений. -Л.: Наука, 1969. – 566 с.
2. Каримов В., Шомахмудов А. Халқ табиоти ва замонавий илми тибда қўлланиладиган шифобахш ўсимликлар. -Тошкент: Ибн Сино, 1993. - 320 б.
3. Хайдаров Қ.Х., Ҳожиматов Қ.Х., Ўзбекистон ўсимликлари. -Тошкент, 1992. -241 б.

ЎЗБЕКИСТОН ШАРОИТИДА ЎСАДИГАН ДОРИВОР ЎСИМЛИКЛАРДАН ХАЛҚ ТАБОБАТИДА ВА ТИББИЁТДА ФОЙДАЛАНИШ

Гафарова С.М.

Бухоро давлат университети, Бухоро, Ўзбекистон.

E-mail:saida.gafarova@bk.ru

Аннотация: Мақолада Ўзбекистонда тарқалган доривор ўсимликларнинг биологик хусусиятлари, тарқалиши, кимёвий таркиби ҳамда халқ табиотида ва тиббиётда улардан фойдаланиш усуллари тўғрисидаги маълумотлар келтирилган.

Калит сўзлар: аччиқмия, бангидевона, бурган, алкалоидлар, эфир мойи, витамин С ва К, смола, ошловчи моддалар

Ўзбекистон табиати ўзининг бетакрор гўзалликлари, қуёши, ҳавоси, тупроғи ва суви билан алоҳида ажралиб туради. Шунинг учун ҳам унинг ўсимликлари дунёси ғоят бой. Республикамизда 4500 дан ортиқ турдаги ўсимликлар ўсади. Бундан 577 тасининг дориворлик хусусияти аниқланган. Шунинг мамнуният билан қайд этиш керакки, жуда кўп доривор ўсимликлар ўзининг шифобахшлиги билан халқимиз ўртасида кенг танилган бўлиб, улар халқ табиотида кенг қўлланиб келинмоқда. Ўзбек оилаларида айрим доривор ўсимликларнинг номини каттаю кичик – ҳамма ихлос билан тилга олиб, ўрни келганда улардан фойдаланиши ҳеч кимга сир эмас. Халқ табиотидаги “оммабоп билим” авлоддан авлодга ўтиб, сайқалланиб бормоқда, десак хато бўлмайди.

KATTA ZUBTURUM PLANTAGO MAJOR L. TIBBIYOTDA QO'LLANILISHI VA FARMAKOLOGIK AHAMIYATI. <i>Mahmudova.Mexriniso Ergashevna. Shakirov Jahongir</i>	57
TEOBROMINNING XOSSALARI, TIBBIYOTDA QO'LLANILISHI <i>Yusupova Zarnigor Yunus qizi</i>	58
КОРРЕКЦИЯ ВТОРИЧНЫХ ИММУНОДЕФИЦИТОВ С ПОМОЩЬЮ МУМИЁ, РАДИОЛЫ СЕМЕНОВА И ГЛИКОРАЗМУЛИНА <i>Рахматуллаева М.М.</i>	59

2 - SHO'BA. BIOLOGIYA VA BIOTEXNOLOGIYA YO'NALISHIDAGI YANGI TADQIQOTLAR

GIPOLAETIN-8 GLIKOZIDI VA RUTINNING MITOXONDRIYASINING PASSIV ION O'TKAZUVCHANLIGIGA TA'SIRI <i>Kurbanova N.B.¹, Isamuxamedova D.R.¹, Xamidova S.A.², Sobirova X.G.³</i> , 62	
СИРДАРЁ СУВ ҲАВЗАЛАРИ ЙИРТҚИЧ БАЛИҚЛАРИНИНГ ТРЕМАТОДАЛАР БИЛАН ЗАРАРЛАНИШ КЎРСАТКИЧЛАРИ <i>О.А.Абдуганиев¹, Х.Г. Собирова²</i>	63
DORIVOR O'SIMLIK LARDAN FOYDALANISH VA ULARINING AHAMIYATI <i>Salimova S. S.¹ Usmonova S. I.² Murodov S. A.³</i>	65
FENUGREEK (TRIGONELLA FOENUM-GRAECUM) URUG'INING XUSUSIYATLARI VA TIBBIYOTDA KASALLIKLARGA QARSHI QO'LLANISHI <i>Shukurova Sh.T.</i>	67
NA'MATAK O'SIMLIGINING KIMYOVIY TARKIBI, TIBBIYOTDA QO'LLANILISHI VA AHAMIYATI <i>¹Salimova S. S. ²Fayzullayeva Q. S. ³Murodov S. A.</i>	69
РОЛЬ НЕКТАРОПРОДУКТИВНОСТИ НЕКОТОРЫХ СОРТОВ ХЛОПЧАТНИКА В ОПЫЛЕНИИ ИХ ПЧЕЛАМИ. <i>Жалиев Б.А., Махмудов К.Ю., С.Хайруллаева</i>	73
DORI VOSITALARI SINTEZIDA YASHIL KIMYONING SAMARAVIY USULLARI <i>Shukurova Sh.T., Ochilova D.O.</i>	74
ЛЕКАРСТВЕННЫЙ ПОДОРОЖНИК И BIOTEXNOLOGIY: ПУТЬ ОТ ПОЛЯ ДО ФАРМАЦЕВТИКИ <i>Джабборов Б.И.</i>	76
BIOTEXNOLOGIYA YO'NALISHIDAGI YANGI TADQIQOTLAR: IMKONIYATLAR VA ISTIQBOLLAR <i>Xaydarov A.A.</i>	78
ZOOLOGIYA O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA 3D ANIMATSIYALARNING AHAMIYATI <i>Kalandarova D.S., Karimov D.T.</i>	81
BIOLOGIYA DARSLARIDA O'QUVCHILARGA IJODIY FAOLLIKNI VUJUDGA KELTIRISH. <i>G'oziyeva. G.A.</i>	83
ИСПЕЛЯЮЩАЯ СИЛА ПРИРОДЫ-ИННОВАЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБЛАСТИ ЛЕКАРСТВЕННЫХ РАСТЕНИЙ И BIOTEXNOLOGIY <i>Сафарова З.Т.</i>	85
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ ФАРМАЦИИ В КОНТЕКСТЕ КУЛЬТИВИРОВАНИЯ ЛЕКАРСТВЕННЫХ РАСТЕНИЙ <i>Сафарова З.Т.</i>	87
НОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБЛАСТИ БИОЛОГИИ <i>Каландарова Д.С., Зарипова З.Н.</i>	90
CITRUS RETICULATA O'SIMLIGINING LABORATORIYA SHAROITIDA URUG' UNUVCHANLIGINI ANIQLASH <i>Saxlavoldiyeva S.</i>	92
O'ZBEKISTON FLORASINING BOYLIGI VA SHIFOBAXSH XUSUSIYATLARI. <i>Rahmonov N.R., Xalilova F.M.</i>	94
ДОРИВОР ЎСИМЛИКЛАРНИ ЙИГИБ-ТЕРИБ ОЛИШ ВА УЛАРДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ <i>Гафарова С.М.</i>	95
ЎЗБЕКИСТОН ШАРОИТИДА ЎСАДИГАН ДОРИВОР ЎСИМЛИКЛАРДАН ХАЛҚ ТАБОБАТИДА ВА ТИББИЁТДА ФОЙДАЛАНИШ <i>Гафарова С.М.</i>	97
DORI VOSITALARI SINTEZIDA YASHIL KIMYONING SAMARAVIY USULLARI <i>Shukurova Sh.T., Ochilova D.O.</i>	99
FENUGREEK (TRIGONELLA FOENUM-GRAECUM) URUG'INING XUSUSIYATLARI VA TIBBIYOTDA KASALLIKLARGA QARSHI QO'LLANISHI <i>Shukurova Sh.T.</i>	101
CRISPR/CAS9 TECHNOLOGIYASI – GENETIK KASALLIKLARNI DAVOLASHDA INQILOBIY YECHIM SIFATIDA <i>Shukurova Sh.T., Fayzullayeva N.I.</i>	103
BIOTIBBIYOTDA SUN'IY ORGANLAR VA REGENERATIV TIBBIYOT. TO'QIMALARNI QAYTA TIKLASH VA LABORATORIYADA YETISHTIRILGAN ORGANLAR <i>Shukurova Sh.T., Fayzullayeva N.I.</i>	105
BIOGELMENTLAR TREMATODALAR – FATSSIOLOZ KASALLIGI HAQIDA UMUMIY MA'LUMOTLAR <i>Shukurova Sh.T., Rizoqulova M.J.</i>	107
ALOE O'SIMLIGINING SHIFOBAXSH XUSUSIYATLARI VA U ORQALI TURLI KASALLIKLARNING OLDINI OLISH IMKONIYATLARI <i>Olimov M.O., Shukurova Sh.T.</i>	108
DORIVOR O'SIMLIK LAR: TABIIY SHIFO MANBAI VA KIMYOVIY TARKIBI <i>Shukurova Sh.T., Xamrayeva R.B.</i>	110
NA'MATAK — TABIATNING BEBAHO NE'MATI <i>Shukurova Sh.T., Atoeva N.S.</i>	112
LAVANDA TARKIBLI TINCHLANTIRUVCHI XUSUSIYATLI - LITTLE HERB <i>Qambarova Z.Z.</i>	114
JIGAR VA ICHKI A'ZOLARNI TOZALOVCHI ENG SAMARALI GIYOH LAR <i>Shukurova Sh.T., Qambarova Z.Z.</i>	116
BODOMNING INSON SALOMATLIGIGA FOYDALARI <i>Kenjayeva M.Z., Shukurova Sh.T.</i>	118
ISTIQBOLLI DORIVOR O'SIMLIK ECHINACEA PURPUREA (L.) MOECH O'SIMLIGINI LABORATORIYA SHAROITIDA UNUVCHANLIGINI ANIQLASH <i>Eraliyeva M.</i>	119